

Александра Пауновић

Институт за књижевност и уметност, Београд

КЊИЖЕВНА ИСТОРИЈА И КЊИЖЕВНА САВРЕМЕНОСТ КОД ЗНАКА ПИТАЊА: О ЈУЖНИМ ГРАНИЦАМА СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

Izvorni znanstveni rad

DOI: <https://doi.org/10.17234/9789533792668.18>

На темељу методолошко-интерпретативног рада С. Кораћа у реферату постављамо питање српско-македонских књижевних веза као питање дис/континуитета, ре/територијализације књижевноисторијског мишљења српске књижевности. Почевши од конфигурације топоса Старе Србије, Македоније у делима српских писаца 20. века, преко књижевног опуса српских писаца у Македонији (К. Абрашевић, А. Крстић), али и македонских рођених на тлу Србије или оних који су објављивали, стварали на српском језику (Б. Ћузел, М. Маџунков), промишља се о дискурзивним обрисима не/могуће двоједне књижевноисторијске сфере, обликоване диглосивношћу, билингвизмом и двадесетовековним процесима историјско-политичке прерасподеле. Најзад, како остаје оправдано питање колико је штете, а колико користи књижевне историје за живот (књижевности), на примеру стваралаштва Р. Петровића, Д. Михајловског и М. Павића анализираћемо елементе поетике књижевноисториографске свести, археологије српско-македонске т(р)опологије заједништва која нас изнова враћа питањима порекла и препочињања у писму – међусобном словесном додиру.

Кључне речи: српска књижевност, македонска књижевност, историја књижевности, књижевна историја, двострука припадност, диглосија

1.

Разматрајући феномен двоструке припадности писаца, понајпре српских аутора у Хрватској (друштвено-историјској заједници и/или језику), Станко Кораћ у раду „Двострука припадност писаца у вишенаци-

оналним срединама” из 1990. године, а осврнувши се на *Преглед књижевног рада Срба у Хрватској* (1987), који долази након беспопштедно оспоравање *Књижевне хрестоматије: Из културне баштине Срба у Хрватској* (1979), напомиње да је кључно питање каква је слика културног наслеђа српског народа у Хрватској, колико је самостална, а колико испреплетена са хрватском културом. При чему се, прецизира Кораћ, питање поставља на следећи начин: „Колико поједини писац носи то српско историјско и психолошко, колико га *исказује* – од тога зависи колико је он српски или заједнички писац” (истакла А. П.), и то у методолошком поступку који припадност писца традицији народа у којој је рођен, колективној историјској свести, испитује увек појединачно, јер нема једног начела које би се у књижевној историографији могло применити на све случајеве, већ само научна принципијелност и морални лик истраживача. Душан Маринковић у студији *Налажења Станка Кораћа. Отпор институционалној асимилацији* (2024) пак сугерише на терминолошку опрезност аутора која је имплицирана жанровским одређењем *преглед*:

[...] to predstavlja dijakronijsko organiziranje proučene i izabrane građe, pri čemu se građa ne vidi, ne konceptualizira kao *književnost Srba u Hrvatskoj*, nego kao njihov *književni rad*. Autor je oprezan u određivanju žanra knjige pošto bi pojmovi historija i književnost višestruko suoznačavali status knjige pa bira pojam kojim ne bi nepotrebno opteretio smisao i kompetenciju knjige. Zato već prvom rečenicom u *Predgovoru* tvrdi da **Pregled** „nije i ne može biti historija književnosti” ne objašnjavajući zašto to nije ili ne može biti, ili nema tu intenciju, otklanja potrebu da se obrazloži dodatno tumačenje. (Marinković 2024: 136–137; ауторска истицања)

Књижевноисторијски ангажман Станка Кораћа, дакле тежио је опису књижевне сцене српских аутора мимо друштвено-политичке ускогрудости и нестручне површности, али је истовремено и рефлектовао идеолошки положај мањинске књижевности, каква је или каква мора бити српска унутар хрватских граница, у динамици културне раздобоје утемељене на претпоставкама заједништва монолитног идентитета (братства и јединства):

Očito, kod autora je postojala neodlučnost da taj „književni rad” vidi i označi kao književnost, jer bi se automatski postavilo pitanje o dva nacionalna književna sistema u hrvatskoj kulturi u cjelini, odnosno snažno se markiraju u mnogo čemu inače uočljivo raspoznatljiva multikulturalnost i interkulturalnost hrvatskog kulturnog prostora. (Marinković 2024: 137)

Наравно, оваквом методолошко-интерпретативном опрезношћу Станко Кораћ не потенцира узгредност књижевноуметничке радиности националне мањине на место целисходне, духовноисторијске активности какав је континуитет српског књижевног стваралаштва, већ пре оставља дубок, опскурни траг епистемичке, паралитерарне присиле којом се моделују оквири историје једне књижевности спрам претпостављене целине, односно сведочанство повесне и дискурзивне тегабе оспољавања књижевноисторијске свести о себи и слободи њеног обликовања (уп. ибид. 138). Разумевање положаја српских писаца ван матичне културе, на трагу ангажмана С. Кораћа, стога је првостепена херменеутичка потрага за језикословном, поетичком припадношћу српској књижевности чија књижевнотеоријска и књижевноисторијска концептуализација не мора бити искључиво класификована по мерним историографским јединицама раздобља или пак унутар прецизних картографских граница. Напротив, речју Х. Бабе, таква би потрага сачувала ритам несамерљиве амбивалентности коју сачињава вишесмислено кретање историјског времена и сила што стоје насупрот једнозначном, монополском наративу (Баба 2004), јер се сâм говор о писцима на граници одвија у померености из средишта, у непрестаним линијама самоизмицања. Претрајава, међутим, запитаност да ли њихов динамизам исписује у оквирима делезовско-гатаријевске *мањинске књижевности*, чији је концепт неупотребљив књижевној историји¹ или је пак

¹ Премда је немогуће приступити Делезовом и Гатаријевом читању Ф. Кафке као методолошком и херменеутичком путоказу, Ненад Николић пак истиче како књижевна историја да би то остала мора бити писана са свешћу о разликама унутар језика епохе, јер „[М]ањинско писмо, тако, указује на дијалектику унутар идентитета предмета једног већинског жанра. У тренутку када се књижевна историја пожели писати на мањински начин, она престаје да буде могућа као историја; у тренутку када се заборави на поуке мањинске књижевности, такође престаје да буде историја и постаје мит, света прича о пореклу у којој се ниједна реч не сме изменити” (Николић 2014: 60).

„жива перплексност”, „осцилирајуће кретање у владајућем сада културног ауторитета” Х. Бабе, где се мањински дискурс формира попут перформативног чина у антагонистичком простору између слике и знака, као битно суплементарна вредност наративу националне тоталности (Baba 2004: 283). Или је пак књижевност увек оно више, мета-знак из међупростора већинског и мањинског који ће сопствену аутономију стицати само када реторско-онтолошки изнова обрише законоликост граничних предела у име недостатности заједништва, у име избавитељске блискости само/разумевања?

2.

Говор о јужним границама српске књижевности, о покрајинским књижевностима, одређеније о српској књижевности на тлу Старе и Јужне Србије, а потом и о македонској књижевности и њеним везама са српском и југословенском литературом у 20. веку² отвара се испрва на трагу мањинског гласа другости, у дисруптивним трзајима који су пратили обликовање националне, културне и језичке кохезивности на вишејезичном и диглосивном подручју. Појам Старе и Јужне Србије није синониман, а само већ његово двојство указује на друштвено-историјско, географско, политичко раслојавање, односно на сложену *спациотемпоралну генезу*. С тим у вези Владимир Цветановић појашњава да су се Старом Србијом у 19. веку најпре именовале „све оне земље у Турској у којима живи српски народ”, а које нису у саставу ослобођене Кнежевине Србије, Нове Србије (1997: 263). Међутим, њене границе дуго, све до Јована Цвијића и његове студије *Основе за географију и геологију Македоније и Старе Србије* (1906), упркос националном програму уобличеном на страницама *Начертанија* (1844) остају недовољно истражене и дефинисане. Отуд, како показује истраживање

² В.: *Српско-македонске културне и књижевне везе. Зборник реферата са међународне научне конференције одржане у Нишу од 15. до 17. новембра 2007.* Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу. Ниш. 2008; *Македонско-српски књижевни контакти (1944–2024): зборник на текстови од научноистраживачки пројект / Српско-македонски књижевни контакти (1944–2024): зборник радова научноистраживачког пројекта.* 2025. Ур. Ђулавкова, Катица; Пантић, Михајло. МАНУ – САНУ. Скопје – Београд. 2025.

Славка Терзића у раду „Стара Србија – настанак имена и знања о њој до 1912.” настала је збрка у политичким, географским и етнографским појмовима као последица „слабог познавања крајева јужно и југозападно од граница кнежевине и краљевине Србије”, „осцилација у политичкој и истраживачкој пажњи”, али и као последица „неразвијености друштва у целини (Терзић 1996: 109). Имајући на уму истоветну, друштвено-историјску непрозирност или, савременим језиком говорећи, дисконтинуитет у историјској свести и ширини географско-етнографских сазнања, Јован Хаџи-Васиљевић бележи како је Стара Србија „била и остала само *појам* у души и свести српског народа” (1907: 36, цит. према Цветановић 1997: 263). Одредница 'Јужна Србија' пак заживела је након балканских ратова и Букурештанског мира, доношења *Закона о присједињавању Старе Србије Краљевини Србији и управи у њој* у Народној скупштини Србије крајем 1913. године, али и по завршетку Великог рата и уједињења 1918, обухвативши поменуте територије. Након Другог светског рата, кодификације македонског језика, усвајањем азбуке 3. маја и правописа 7. јуна 1945. године, начињен је културно-политички простор за самосталну, македонску књижевност унутар интегралне југословенске заједнице, али се стваралаштво на српском језику са простора Македоније³ од тада, како кратко бележи Данијела Костадиновић у тексту „Поетика дводомности” неретко посматра као „последика притиска, великосрпског својатања Македоније” и тумачи „стилом политичке публицистике” (Костадиновић 2010: 13; Стојановић 2008: 13–15). Но, упркос томе блиске везе двеју књижевности опстају, а самим тим и истрајност књижевноисторијске свести о припадности матичним културама ван њених политичко-идеолошких граница.

Само пак уписивање простора Старе Србије у поље српске културе и модерне, ауторске књижевности, започето је у другој половини 19. века, када 1871. Манојло Ђорђевић Призренац у листу *Млада Србадија* штампа приповетку „Потоњи Немањић”. Занимљивост је да ће први приповедач старосрбијанске књижевности после боравка у чешком затвору, где је робијао због чланка у којем се zaloжио за одбрану

³ Детаљније о положају српског језика и становништва на простору садашње Северне Македоније са дијахронијског аспекта в. Радић (2001).

Чеха од аустроугарске власти, боравити у Загребу од 1884. до 1886, радећи као новинар у *Народним новинама*. За то време објављивао је песме, приповетке, а драму *Златна гривна* прилагодио је извођењу у Загребачком позоришту. Такође, приход који остварује од продаје збирке прича *Четири божићне приповетке* и *Драмских списа* објављених у Загребу намењује српским ратницима, који услед кашњења припада ратној сирочади (Бован 1997: 35). Поменута 1871. година је важна и по томе што се тада по први пут на тлу Турске, у Призрену, штампа гласило *Призрен* на турском и српском језику. Значајан искорак је учињен и у Цариграду, где се штампа *Голуб*, календар који је излазио од 1890. до 1912, потом *Цариградски гласник* од 1895. до 1909. Часописи, дневни листови и годишњи календари оснивају се и по другим градовима: *Глас народа* Лесковца 1887, *Врањски гласник* 1891, нишка *Слава* – књижица за народ и омладину, први књижевни часопис са југа Србије из 1896.⁴ и *Градина* 1900, где Б. Станковић штампа прву верзију *Нечисте крви*, *Вардар* у Скопљу 1906, *Ђачки напредак* у Лесковцу 1905. итд. Наравно, појава поменутих часописа је била ствар политичког тренутка и ангажмана српских интелектуалаца и државника, која је покренута након Источне кризе, Српско-бугарског рата 1885. Те године Милутин Гарашанин подноси план („Упутство за одржавање утицаја Србије у Македонији и Старој Србији”) краљу Милану Обреновићу којим је предвиђено системско улагање у развој школства и писменост међу Србима ван матице, те оснивања друштва *Светог Саве* (1886) у Београду које је заменило некадашњи *Одбор за школе и цркве ван Србије* из 1868. Изузетним дипломатским залагањем Стојана Новаковића код Порте у Цариграду отворени су и први српски конзулати у Скопљу и Солуну 1886. године, а потом у Битољу и Приштини 1889. Рад српских конзулата у Турској био је усмерен на: отварање нових школа; слање учитеља, отварање српских књижара; растурање књига, часописа и новина, као и на школовање Старосрбијанаца и Македонаца у Србији. У Цариграду је 1889. одштампан први уџбеник,

⁴ Народна библиотека „Стеван Сремац” 2024. објављује фототипско издање *Славе*, в. *Слава: књижица за народ и омладину*, приредили Горан Максимовић и Јована Славковић.

Буквар на српском књижевном и „македонском дијалекту”, а 1892. отворене су прве школе у Цариграду и Солуну (Радић 2001: 233).

Међутим, на самом почетку развоја *старосрбијанске књижевности*, како је почесто именује Владимир Цветановић, поред отежаних услова за просветно-културни рад под отоманском влашћу, али и притиском Бугарске егзархије (1870) о којима посебно извештава и Бранислав Нушић, проблематичан је и сâм језик којим се писци служе. Тако, на пример, оснивач *Цариградског гласника* Коста Групчевић из Охрида ретко пише за часопис због недовољног знања Вуковог језика. С друге стране, док је учествовао у изради уџбеника за српске школе у Старој Србији, он се залагао да један део текста буде штампан на локалном, јужном наречју, а други књижевним језиком, али није добио подршку сарадника. Односно, како бележи Петар Митропан „наишао је на отпор и морао је престати са експериментима” (Митропан 1936: 11). Социolingвистичке невоље запазио је и Стојан Новаковић, те се крајем 19. века заговарао екавски изговор као основицу стандардног језика, јер би он у будућности могао имати снаге да привлачи и „она племена између Србије и Бугарске” (ибид.). Опречног је става био, на пример, Крсте Мисирков, македонски филолог, који у чланку из 1905. Вукову реформу види као озбиљну препреку у повезивању Срба и Македонаца.⁵ Наравно, лексикографски дефицит Вуковог *Рјечника* у коме нема лексике староштокавских говора ни у другом издању из 1852, премда у њему постоји одредница „Стара Србија” као и неки топоними попут „Тетово”, „Гостивар”, „Дибра”, претрајава и о његовим последицама ће посебно говорити Драгослав Михаиловић осамдесетих година, упозоривши на Вукове „мањкаве књижевнојезичке стандардизације и потоње погрешне језичке политике” (Михаиловић 2008: 7–13). Симптоматичан је, међутим, податак да *Појмовник српских лингвистичких термина* из 2023. године Вукову реформу језика и правописа дефинише

⁵ „И така, Вуковата реформа кладе једна стена међу србите и македонците: по таја реформа излезе, оти последните во очите на србите и во своји очи не сет срби.” (Мисирков 1966 [1905]: 12–13; цит. према Радић 2001: 232)

као културно-историјски тренутак *укидања диглосије* и „довршења демократизације и секуларизације српског књижевног језика на темељу новоштокавских говора”.⁶

Језичка стварност и дијалекатска мапа Србије, премда још увек немамо довршен дијалекатски атлас српског језика којим би се уписала и говорна подручја српских мањина у суседним државама, међутим, сведоче о претрајавању диглосије.⁷ За сада се о диглосији у савременом српском језику врло мало расправљало из теоријског угла. Павле Ивић појашњава да је реч о стању када се једно друштво служи

⁶ „Диглосијска ситуација код Срба била је присутна вековима. Посведочена је већ у сачуваним српским споменицима с краја XII века, а била је присутна и у време када је српскословенски језик замењен рускословенским (од 1726. г.), као и у периоду коришћења славеносрпског, хибридног језичког феномена, као књижевног језика (од почетка друге половине XVIII века). У овом 'језичком конгломерату', у који су улазиле како речи из рускословенског, српскословенског, руског језика, тако и западноевропске позајмљенице, наставио је да постоји и српски народни језик у писаној форми (Повеља бана Кулина из 1189. г. најстарији је споменик писан српским народним језиком), али сада у књижевнојезичкој функцији, са изразима и лексиком која српском народном језику није била својствена. Ова 'проширена функција српског народног језика указује на непрекидност употребе овог језика у писаном виду код Срба' и представља својеврстан почетак борбе против диглосије. Славеносрпски језик у српској средини одликовало је стално посрбљивање, које је коначно крајем прве половине XIX века довело до формирања данашњег српског књижевног језика екавског изговора и до уклањања диглосије, а процес демократизације и секуларизације српског књижевног језика довршен је Вуковом победом.” (<https://www.lingvistickitermini.rs/pojmovnik/diglosija/>)

⁷ Осим што се дефинише као појава двојезичности, диглосија је и термин који означава постојање два социолошки-функционална различита језика у истој средини (књижевни језик и колоквијални језик на средини између књижевног језика и дијалекта) или два књижевна језика у исто време. Амерички лингвиста Ч. Фергусон 1959. диглосију дефинише као употребу двају варијетета једног језика, разликујући „високи” (стицао се образовањем) и „ниски” идиом, док Џ. Фишман 1972. проширује појам на два језика, задржавши статусну поделу. Усп. Ferguson, Ch. Diglossia. 2003. *Sociolinguistics: The Essential Readings*. Eds. Ch. Bratt Paulston; G. R. Tucker. Blackwell Publishing. 345–358; Fishman, J. A. 2003. Bilingualism With and Without Diglossia; Diglossia With and Without Bilingualism. *Sociolinguistics: The Essential Readings*. Eds. Ch. Bratt Paulston; G. R. Tucker. Blackwell Publishing. 359–366.

услед функционалних услова двама системима истог језика, од којих један има статус узвишеног, а други нижег стила изражавања (Ивић 2001). Татјана Трајковић образлаже како диглосија „у живом говору веома лако 'клизи'", стога је дијалектологу тешко „потврдити њено постојање”, али да јој се пажљивом методологијом анкетирања може приступити (Трајковић 2013: 549–561; 2017: 167–178). Такође, усложњена политичка ситуација на простору Косова и Метохије након 1999. године диглосију чини изразито комплексним социolingвистичким, етнолингвистичким, лингвокултуролошким, психолошким, али и геополитичким проблемом. Митра Рељић, пратећи диглосијални расцеп косметске славофоне популације, говори о језичкој мимикрији, страху од стигматизације (Рељић 2010: 171–188), а Биљана Сикимић напомиње да је косовско-метохијски простор, где влада „општа диглосија”, доживео драстичне промене у „језичком пејзажу” услед језичког империјализма, чиме се постављају додатни захтеви изучаваоцима језика на овим просторима (Сикимић 2010: 143–152). Изучавање диглосије и научно расветљавање њених аспеката у савременом српском језику стоји на супрот језичким предрасудама о потчињеном положају дијалекта спрам стандардног језика, односно према појединим покушајима језичке хегемоније не само према дијалектима већ и – како бележе Марио Лигуори, Милан Ајџановић и Павле Секеруш – према „једној од две изговорне норме самог стандардног језика – оној (и)јекавској”, „што је заиста реткост у европским и светским оквирима” (Лигуори ет ал. 2020: 259–274).

У погледу односа диглосије и књижевне праксе с једне стране и канона с друге, њен феномен уско је везан за дијалекатску књижевност која настаје седамдесетих година 19. века, у епоси реализма после акцептуације вуковског модела књижевног језика. Након успеха Стевана Сремца и Борисава Станковића, дијалекатска књижевност, диглосивност у писму губи на значају почетком 20. века услед нормативистичког приступа А. Белића,⁸ обликовања „београдског стила” и Скерлићевих

⁸ А. Белић у тексту „Београдски стил” поводом Вукове реформе пише: „велика је територија наше земље, по језику своме, могла учествовати у грађењу књижевног језика. Свима је познато да само наш књижевни језик има своје 'дијалекте'! Још је Караџић допуштао да наш књижевни језик може бити јужног,

критика станковићевског стила (в. Милановић 2008: 41–52). Међутим, на ново поимање стилистичке норме у лигвостилистици, односно њено разједначавање са појмом граматичке норме започето још у Белићево време, реаговали су приповедачи *стварносне прозе*, али и песници у другој половини 20. века: Драгослав Михаиловић (*Кад су цветале тикве*, 1968; *Петријин венац*, 1975), Матија Бећковић („Рече ми један човек”, 1970), Видосав Стевановић (*Нишчи*, 1971), Иван Ивановић, Мирослав Јосић Вишњић, Радован Бели-Марковић, Иван Негришорац, Мирослав Цера Михаиловић и др., чиме су разнолики елементи језичке диглосивности допринели разногласју поетичких модалитета и стваралачких поступака у српској књижевности 20. века.

3.

Иако је присуство диглосије у језичком пејзажу Србије зачуђујуће аглосално у савременом дискурсу лингвистичког појмовника, али и унутар важеће језичке политике у српској култури, оно се не може изоставити у разматрању књижевне историје, а ни књижевне савремености Старе/Јужне Србије. Јер, диглосивност у дијахронијском луку од успостављања писмености и продукције првих књижевних дела на тлу Старе Србије, преко међуратног периода⁹ до конституисања македонског језика и македонске књижевности, који премда признати, остају унутар званичне парадигме српско-хрватског језика, претрајава као истрајна дискурзивна напетост између маргине и централишућих кул-

источног и западног изговора. Тиме је признавао да је на великим просторијама наше земље народни језик *толико сличан* да може, са минималним допуштеним разликама у изговору и писању само једнога гласа, послужити као основица свега књижевног језика нашег. Дакле, велики део Србије (*Шумадија и цела северозападна и југозападна Србија*), Црна Гора, Босна и Херцеговина, готово цела Далмација, Хрватска јужно од Купе, Славонија и цела Војводина могле су непосредно учествовати у стварању тога језика” (Белић 2018: 32; истакла А. П.). Непосредно учешће у стварању књижевног језика, дакле није предвиђено дијалекатским зонама које одступају од сличности: југу и истоку Србије.

⁹ „Период између два светска рата посебно карактеришу писци који су писали на више језика.” (Цветановић 1997: 18)

турно-књижевних пракси која изнутра, видећемо, дезинтегрише недистантну присутност јединствене књижевне заједнице. Диглосија и билингвизам стога нужно одређују двоструку припадност аутора: македонских писаца који пишу (и) српским језиком или пак објављују у Србији, ондашњој Југославији, али и положај српских писаца на територији садашње Северне Македоније. Да ли је њихова дводомност истовремено и питање немогуће књижевне заједнице, вишеструко прецеане историјским менама?

Када су учесници Четвртог конгреса Савеза Књижевника Југославије, одржаног од 15. до 17. септембра 1955. године на Охриду, упитани „Зашто се не познајемо?“, један од испитаника, Иво Андрић, је редакцији НИН-а одговорио како је за блискост југословенских република неопходно повећати број превода и ангажовање културних упосленика.¹⁰ Да то, међутим, неће бити довољно сведочи напомена Владе Урошевића, македонског писца и академика, али и преводиоца на српски језик и књижевног критичара који је неколике есеје посветио Миловану Глишићу, Миодрагу Павловићу, Ивану В. Лалићу, у тексту „За едно пошироко сфаќање на националната култура“ да је сарадња између „југословенских култура један чиновнички посао, конвенција која мора да се испуњава, *некакав ритуал*, а не природна потреба, начин живљења“ (Урошевић 1989: 95; истакла А. П.). С овим у вези занимљива је позиција Митка Маџункова чији је стваралачки рад започет у Београду¹¹ и објављивањем приповедачких збирки на српском језику: *Чудан сусрет* (Београд, 1970; Скопље, 2010), *Убиј говорљивог пса* (Београд, 1973; Скопље, 1988; награда Исидора Секулић), *Међа света* (Београд, 1984; Скопље, 1985. и 1990), роман *Кула на брду* (Београд, 1980; Скопље, 1981. и 1999). Коначно, он је и састављач двотомне антологије

¹⁰ Одговори писаца штампани су у 247. броју недељника *НИН*, 25. септембра 1955. године.

¹¹ „Своје готове радове слао сам у Македонију, али они тамо нису штампани. Тако, прво вежбе ради а затим све озбиљније, почео сам да пишем и на српском. [...] Моја матична средина није показала особито разумевања за моје почетке у књижевности.“ (Маџунков 2008: 441)

Приповетке о Београду из 1978. године. О двојној припадности, двојезичности која је „у суштинској вези са маргиналношћу” (Маџунков 2008: 439), писац се и сâм изјашњава:

На психолошком плану, она одаје амбивалентност, а на спољашњем плану указује више на разлике, него на сличности. Она је пре усамљеност него заједништво.

[...] Мало је правих, чистих примерака двојног припадништва, са припадањем двама језицима, двама културама, па и двама државама. То су уједно и најбољнији примери. Заблуда двојезичности је можда налик на заблуду југословенства, стварање заједништва преко доминантног језика. (Маџунков 2008: 439–440)

Аутор поставља и питање како историја српске књижевности третира писце „македонског порекла који су писали искључиво на српском језику. Да ли је то однос себе и другог, или искључиво себе и себе, у (не)заштитеним односима туђе средине?” (ибид.). Остаје, међутим, кобно недоречено који су то писци и на којем се дискурзивном месту обликује порекло, да ли самом књижевном делатношћу или пак потоњим процесима рецепције и геополитичке раздеобе места рођења. Не може, наиме, бити истоветна позиција Косте Абрашевића, једног од тројице зачетника старосрбијанске књижевности (Цветановић 1997: 15) и Анђелка Крстића који потичу са Охрида, али пишу српским језиком (уп. Костадиновић 2010: 9–25; Тодоровски 2008: 5–20), те Милутина Станчића и његових скорашњих *Записа из Македоније* и, на пример, случај Сталета Попова који књижевну каријеру започиње у Лесковцу и Крушевцу тридесетих година 20. века, пишући на српско-хрватском, да би након Другог светског рата писао само на македонском, те македонског песника Богомила Ђузела рођеног у Чачку, чији су књижевни почеци такође везани, попут Маџункових, за ширу, југословенску књижевну сцену.¹² Најзад, да ли је просторност *своје* и *туђе*, разделница

¹² У приступној беседи Македонској академији наука и уметности „Поезијата и јас” Б. Ђузел се присећа околности штампања првог манифеста у македонској књижевности објављеног на српском у новосадским *Пољима*: „Таа стана, изгледа, и мојата најепски наративна песна што сум ја написао, според манифестот *Епското на гласање*, што дојде како резултат на најавеното мое поетско искуство, а беше потпишан и од Радован Павловски, кој веке ги пишуваше

између *ми* и *других* формирана под ауторитетом чврстог знања или је пре продукт сахарске т(р)опологије, тропологије променљивих облика, потичући управо из „зоне окултних нестабилности у којој народ обитава” (Baba 2004)? Још је Андрић 1924. причом „У Мусафирхани”, првом од девет приповедака „о Турцима и нашим”, како је назначено у краткој напомени за књигу *Приповетке* (Београд: СКЗ), насупрот непомирљивом свету верских разлика поставио мисао фра Марка Крнета да „има мјеста за све и сваког, на овој лађи Господњој, јер он не мјери ни аршином ни оком” (Андрић 1924: 15). Но, *ова* лађа Господња, свет упризорен као пустоловна пловидба Божије барке, инклузивистичке мисије, али неумољиве ексклузивности (Sloterdijk 2014: 249), недовољна је. Биће потребна молитвена реч за душу туђина у вечности, „ма гдје била да била” (Андрић 1924: 17). Андрићевска љубав према ближњем, онакву какву је андрићевство не познаје, стога не само да надвладава колосалну хришћанску визију апсолутне куће-барке, већ упозорава да ће она, ако човек држи до ње, увек пребивати у искораку изван идентитетског оквира, у месту где се историјски не може бити, које се не може сазнати, али које јој једино припада по/етиком одговорности за другог. Уосталом, Масимо Качари на страницама *Геофилозофије Европе* доказује сву узалудност, историозофску погубност и повесну идолатрију разумевања заједништва на тлу Европе унутар претпоставке хомогене једнакости:

Наши језици 'представљају' једну заједничку домовину. И представљају је у истини као таквој. Они стварају једну заједницу ка њој: заједницу одсуства. Заједницу апсолутних различитости, која управо у мноштву својих имена виде траг или фрагменте заједничке домовине [...]

(Качари 2010: 128)

своите уникатни поеме. Така таа песна и се појави, заедно со манифестот отпечатен на централно место во новосадскиот литературен весник *Поља* (во преводот на српски од В. Урошевиќ), откако беше одбиен да се објави во *Разглед* – кој и да го беше сторил тоа само ни направи услуга зашто манифестот ни ги отвори можностите за објавување низ цела тогашна Југославија... Набргу поетем „Ножот на убавината” се појави на насловната страница од *Перспективе*, новото љубљанско списание на поетот Дане Зајц и критичарот Тарас Кермауер (во превод на словенечки од Вено Тауфер)...” (Ѓузел 2015: 255).

Наше је сво питање заправо у овоме: може ли књижевна историографија књижевности Старе Србије и српско-македонских односа, коју смо грубо скицирали у претходном делу рада, артикулисати приговор о културно-језичким *разноликостима* као блискости / недостижном заједништву или се пак њен учинак користи или штете за књижевни живот може надокнадити другачијим приступом, приступом књижевне историје и херменеутике књижевноисториографске свести? Говорећи о српско-македонским везама, М. Маџунков признаје:

било би, тако, више него занимљиво проучавати лексику и синтаксу оних писаца за којих се зна да су пореклом из Македоније. Било би такође интересантно проучити македонско-цинцарског живља на формирање београдске чаршије, па самим тим и културе. (Маџунков 2008: 433)

И заиста могло би се поље истраживања померити и ка нешто деликатнијим, геокритичким испитивањима порекла књижевног писма. На пример, откуда потичу лексеме Момчила Настасијевића, ствараоца о којем ће А. Белић оставити оштар, негативан суд,¹³ попут оних из стихова *Седам лирских кругова*: „тамна ме земља печила”, „топал сам ћув”, „Субота, мори ме туга / прислужи мамо”, „неситом – утол мрење”? Осетљивост на циркулацију културолошких кодова и порозност граница сопствене културе као делезовска детериторијализација језика, знака у расејању, тек треба бити књижевнотеоријски промишљена у векторима двоједне тамновилајетске семиосфере, односно на путањама *културне свести* без наметнутог лингвистичког диктума чистунства како је дефинисао Момчило Настасијевић.¹⁴ Херменеутички обухват дисеминације у деридијанском, али и у смислу Хомија Бабе који

¹³ В.: Белић, Александар. 2018. *Насиље над језиком. Александар Белић, српски лингвиста века*. Књ. 3. *Александар Белић и 'београдски стил'*. Филолошки факултет Универзитета у Београду – Међународни славистички центар. Београд. 37–42.

¹⁴ У есеју „О нашем књижевном језику” М. Настасијевић, чија је породица пореклом са Охрида, бележи: „Данас, када је сваком иоле далековидијем јасно да се основа нашег књижевног језика мора проширити, и можда до опште јужнословенског, грех је, а и одговор донекле, људима који пишу по урођеном позиву, и који су у дубљем односу са стварношћу но остали, постављати пуританске бране на путу којих их води њихова културна свест, а још више њихов нагон

нацију промишља као фундаментални облик наративног писања, међутим, подразумева и да се сами дискурзивни процеси повежу са територијом и просторношћу. Такво повезивање за књижевнотеоријску мисао би морало ићи мимо башларовске топофилије, бесконачно удаљена од фигуре другог, али и имаголошке перспективе, која уместо интеракције погледа нуди биполарно ригорозну, епистемолошку и аксиолошку подвојеност, ка геопоетици и геокритичком мишљењу језичких крајолика и геоимагинације само/припадности. Односно, не само ка концептуализацији фундаменталне мобилности људских простора и културних идентитета, већ онтолошки и онтички дубље – на учешће писма у мапирању, продукцији простора и националних пејзажа.

Отуда само т(р)ополошко нијансирање старосрбијанског простора, на „непријатно лепом Балкану”, како је записао Д. Михајловски, у херменеутичком луку од места нечитљивих знакова које Нушић налази обилазећи Охридско језеро,¹⁵ преко појаса нечисте крви Б. Станковића, које је *тамо* у Турској, иза манастира Прохора Пчињског, расплиће се у културној и широј јавности у више праваца. Најпре, од изразито негативне слике Д. Васића југословенског Југа као „југословенског Сибира”, „обетоване земља за новинарство”, тако мрске Р. Драинцу,¹⁶ преко путописних адорација средњовековне архитектуре и фрескопи-

да измењеном реду ствари даду даљег духовног корелатива, даљег израза.” (Настасијевић 1991: 99)

¹⁵ „Старине охридске чекају и вреднијег и спретнијег од мене, јер ја сам забележио само колико сам умео, а то није све, а није ни много.” (Нушић, Бранислав. 1894. *Крај обала охридског језера*. Државна штампарија Краљевине Србије. Београд. стр. 72).

¹⁶ Р. Драинац за 56. број *Правде* у путописном тексту „А овде је сасвим треће! Гола играчица у порти Светог Наума” бележи: „Јавност је навикнута да је Јужна Србија обетована земља за новинарство, тј. за оно што француске публицисте називају 'великом репортажом'. Нећемо да улазимо у то колико су догађаји ишли у прилог овом стеченом убеђењу; задовољићемо се констатацијом да је задњих година кроз Јужну Србију прошло стотине страних новинара, сви без изузетка са једним циљем, да својим амбицијама, често маскираним хуманистичким анкетарством, нађу подесан материјал [...] Ми врло добро знамо колико западне народе боли неки поремећај у свету.” (Драинац 1933: 5)

сања Југа Станислава Кракова, заузимање С. Винавера за силазак књижевне Србије у психологију народа и мистику јужног поднебља, до самих обала македонских језера „над којима лете утве златокриле”¹⁷ на супрот лажном национализму, па до голе *Македоније* Растка Петровића из приче „За Кическое, за Македонское”. Поетичка интервенција Растка Петровића из 1921. године учинила је, наиме да опросторавање Старе Србије постане не само каталошко-путописни попис опозитних слика, већ сведочанство о промени унутар самог знака – о реторско-онтолошком изласку на чистину приповедачке имажинације и језика. Својом причом Р. Петровић, пише Александар Јерков у *Истини (српске) књижевности*, смело обликује „нешто посебно важно и деликатно, нешто што се готово не сме и не може рећи” (Јерков 2023: 282). Између завађених страна, Бугара и Срба у надметању за македонску душу, Растко налази начин да исприповеда „неуралгичну историјску ситуацију” како је у „животу *браће* дошло до разорне *македонске* мржње”, „светлије нег љубав”, која једина преостаје. „Ништа боље, вредније и значајније није могао да напише почетком двадесетих година прошлог века” (ибид. 287; ауторско истицање), закључује А. Јерков.

Растково самосвојно разумевање македонске природе потврђује се и у завршним речима приче: „Страшна је то земља, али и дивна Македонија. Рекло би се неки зверињак, али и поезија ту пева тиха. [...] Не знаш ти шта је земља Македонија” (Петровић 2019: 203). Али како ослухнути њено тихо певање – *номос* земље у оном чистом етимолошком значењу пашњака, који треба праведно расподелити, када одсуство правичности и Закон њеног наратива трајно одсуствује знаковитошћу? Незнање о томе шта *јесте* Македонија херменеутички клизи у простор нагости знака, у време пре означавања – *празну* *лиминалност* из које ће тек настати национална *кажа*. Међутим, трагичне судбине јунака А. Крстића, Т. Смиљанића Брадине, Д. Михајловског и њихова снажна укореењеност у простор, говоре оно што постколонијалне студије делом затирају – право на име као повесно и личносно упориште. „Право наше

¹⁷ В.: Винавер, Станислав. 2012. Скерлић и Бојић. *Чардак ни на небу ни на земљи: есеји и критике о српској књижевности*. Дела књ. 6. Ур. Теших, Гојко. Службени гласник. Београд. 90–120.

народносно име нисмо знали, јер су нам га затрли Агарјани. Чак смо неки били и навикли да се зовемо оним погрдним именом 'каурин' или 'ђаур', како су нас Агарјани звали.”, казује приповедач у Смиљанићевој причи „Борба за народност” (Смиљанић 2022: 34), док се у *Трајану* име Србин појављује као крштено, лично име у какофоничном низу.¹⁸ Агонизам живог садашњег времена, дакле потиरे стабилизацију референта историјског сећања који би био упоришна тачка опредељења припадности грчкој, бугарској, српској или пак македонској нацији, те херменеутика „овоземног”, државотворства и нације измиче стабилној форми, претачући се у перформативни чин изнова уписиваног и постављаног знака питања.¹⁹ Равул у *Дијаковој смрти* Д. Михајловског коначно земљу проглашава народом,²⁰ свестан нестабилности друштвено-историјских заједница. И док је повесни пут до имена нације и суверености крвав и тегобан, књижевна имагинација је непосредна, она као суплемент културном означавању, картографисању и симболичкој формулацији друштвено-политичког ауторитета дарује тихост посебне,

¹⁸ „– Како, зар у Битољу и околини нема Срба? пита га Дојчин зловољно, а помисо му на оне од преко где подсмешљиво гледају овамо, и нешто ћуфоре.

– У Битољу не знам, а у селу Лисолају има један име му је Србин.

– Како име му је „Србин”?

– Тако га крстил поп.

– Како га крстил поп?! – узнемирава се Дојчин и загледа старца да ли говори истину, или и он из заједања.” (Крстић 1932: 69–70)

¹⁹ На трагу перформативног карактера нације и њених дискурзивних паралитерарних пракси писања могло би се сагледати и кривотворено издање *Трајана* из 1954. године (Нови Сад: Братство-јединство) које је филолошки, текстолошки фалсификат у односу на оригинално прво издање из 1932, почевши од самог наслова (*Trajan: roman iz života makedonskih pečalbara*), преко приређивачког настојања да се у романескно ткиво упишу трагови македонског национализма тамо где их приповедачка имагинација није оставила, до уклоњене завршне сцене у којој се појављује краљ А. Карађорђевић. В.: *Трајан*. Скопље. „Немања”, задужбинска штампарија Вардарске Бановине; *Trajan: roman iz života makedonskih pečalbara*. Novi Sad. Bratstvo-jedinstvo. 1954.

²⁰ „Земља је порекло! Земља је мој народ, некадашњи, садашњи и будући! [...] Ја сам пород ове земље! Облик овог исконског предела! Квази-Словен, префарбан Индоевропљанин, хришћанин на проби, дијак у искушењу, Линкестинанац и отворен и чврст за нове нападе неког новог Бардиља, или османског султана, или новог облика старе познате вере! Ја сам Македонац!” (Михајловски 2011: 76–77)

метафизичке врсте. Управо трагом такве тихости имагинативног мишљења, које ће знање заједништва засновати у мери херменеутике отворености, гестом разумевања, ступа дело Милорада Павића, његов поглед Византинца на јужне ободe српске литературе у којој је могуће прелазити из прича у причу, као што то чине јунаци Милорад Павић и Влада Урошевић у приповетки „Вечера у крчми *Код знака питања*”.

Није акциденталност, већ промисао дубоке књижевноисторијске свести романа и симболичког осмишљавања, ни то што се мисао главног јунака о могућности додире у *Унутрашњој страни ветра* развија на обалама Охридског језера, пред прастаром Богородичином иконом из Пелагоније. Икона се сахрањује, али Леандар успева да види њену представу, пропративши *непрекидну* линију додире, круг „између човека и његове руке, детиње пете, дојке женине и њеног погледа, који се враћао на човека” (Павић 2002: 26). Сместивши приказ унутар графеме грчког слова тета Θ, „јединог слова које је научио” Леандар, приповедање утире пут ка фрагментима заједничке домовине у византијској словесности, али ће читаоцу остати и деликатан траг књижевноисторијског сећања на Трајана, на простор поткрепе и спокојства.²¹ Отуда је питање размицања географије фикционалног света и географске карте питање дубине културноисторијске свести и херменеутичког чина – способност промишљања заплета имагинације, писма и геограског/политичког простора.

Загледани у Павића, у чудесност археологије његовог приповедачког умећа, остављамо уместо закључка могућност да исписивање јужних граница српске књижевности у светлу српско-македонских односа, *далеке слике* Старе Србије (уп. Бојанић Ђирковић 2024: 118) буде испис додире, запис ближњих, оних који се захваљујући блискости у очигледности, а не у аргументима националне митографије и дневно-

²¹ „– Није ли онај узео слику копију са оваквог положаја мајке и детета да их оживи у боји на тврдој штици која столећима постоји на десној страни храмовних двери да се пред њоме потиरे малодушност небројенима и улије нада за истрајност и поуздање?! Не оживљавају ли преко њих милиони душа бескрајне висине, где нико не зна шта постоји, и они им доносе души освежавајуће поткрепе и спокојство?...” (Крстић 1932: 357), пита се Трајан пред одлазак у рат, препознајући у својој жени са дететом иконику представу Богородице.

политичке фрагилности, могу *прецизно разликовати*, јер „немогуће је ближњег помешати с неким и асимилирати га” (Качари 2010: 128). Немогуће је.

Допринос књижевнонаучне артикулације јужних граница српске књижевности, методолошки усложњене диглосијом, билингвизмом, те целокупним историјским регистром међунационалне блискости српске и македонске литературе, али и друштвено-политичком раздеобом од 19. до 20 века, књижевна историја би могла узети с резервом, будући да су многа питања о њеној књижевној продукцији, језику, али и о (ри-туалној) природи југословенске књижевне заједнице, остала прећутана и нерешена. Но, како се промишљање рубних зона националних књижевности отвора унутар сâмог чина реинскрипције граничног простора, тако се предмет истраживања дискурзивно премешта од књижевних историја ка књижевним географијама, геопоетичким и геокритичким истраживањима. У том померању се књижевнотеоријска поставка С. Кораћа о двострукој припадности / дводомности аутора указала посебно методолошки агилном и аналитички подстицајном за свеобухватно проучавање јужнословенског књижевног наслеђа и процеса његове ре/актуализације.

Наиме, захваљујући Кораћевој концептуализацији интердискурзивних и интрадискурзивних линија оспољавања књижевноисторијске припадности националној књижевности ван матице, могуће је избећи грубост теоријске ексхумације простора Старе/Јужне Србије. Књижевноисториографска свест, у том случају, не губи из вида геопоетичке амбивалентности *старосрбијанске литературе* – динамизам њених граница као двоструко порозне маргине националних простора и књижевних језика (српског и македонског). Прецизније, књижевност са простора Старе/Јужне Србије, те њени тополошки трагови на хоризонту потоњег географског/историјског ишчежавања, као самосвојни књижевноисторијски ареал и, делом специфичан дискурзивни, културно-политички, друштвеноисторијски и социолингвистички остатак из пресека двеју националних текстуалности, нуди писање у луку од А. Крсти-

ћа, Т. Брадине до Р. Петровића, М. Павића и Д. Михајловског које је речитије, али и ћутљивије спрам централизућих наратива и норматива књижевне историје. Њено сведочанство, запис о живом животу на испреплетаним и дис/континуираним путањама националних пејзажа, књижевних и језичких политика, вредно је подсећање и српској и македонској култури на простор словесног заједништва – драгоценост његове херменеутичке и научне афирмације.

Извори

Андрић, Иво. 1924. *Приповетке*. Српска књижевна задруга. Београд.

Крстић, Анђелко М. 1932. *Трајан*. „Немања”, задужбинска штампарија Вардарске Бановине. Скопље.

Михајловски, Драги. 2011. *Дијакова смрт*. Прев. Биљана Андоновска. Архипелаг. Београд.

Pavić, Milorad. 2002. *Unutrašnja strana vetra ili Roman o Heri i Leandru*. Dereta. Beograd.

Петровић, Растко. 2019. За Кическое, за Македонское. *Сабрана дела Растка Петровића I*. Пресинг. Младеновац.

Смиљанић Брадина, Тома. 2022. *Из Македоније: приповетке*. Центар за српске студије – СПОНА. Бања Лука – Скопље.

Литература

(Баба 2004 =) Bhabha, Homi K. 2004. *Smeštanje kulture*. Prev. Rastko Jovanović. Beograd: Beogradski krug.

Белић, Александар. 2018. „Београдски стил”. *Александар Белић, српски лингвиста века*. Књ. 3. А. Белић и „београдски стил”. Филолошки факултет Универзитета у Београду – Међународни славистички центар. Београд. 31–49.

Бован, Владимир. 1997. Српски писци са Косова и Метохије у другој половини 19. и првој половини 20. века. *Књижевност Старе и Јужне Србије до Другог светског рата: зборник радова*. ИКУМ. Београд. 31–51.

Бојанић Ћирковић, Мирјана. 2024. *Живот је жив. Ка новим читањима дела Анђелка Крстића*. Народна библиотека „Раде Драинац”. Прокупље.

Ѓузел, Богомил. 2015. Поезијата и јас (Пристапна беседа). *MANUскрипт / MANUscript 1–2*. МАНУ. Скопје. 255–263.

<https://manu.edu.mk/wp-content/uploads/2017/03/Manuskript.pdf>

- Ивић, Павле. 2001. *Српски народ и његов језик*. Издавачка књижарница Зорана Стојановића. Сремски Карловци – Нови Сад.
- Jerkov, Aleksandar. 2023. *Istina (srpske) književnosti. Metasholia*. Alnatros. Beograd.
- Качари, Масимо. 2010. *Геофилозофија Европе*. Прев. Жељко Ђурић. Plato. Београд.
- Лигуори, Марио; Ајџановић, Милан; Секеруш, Павле. 2020. Прилог о језичким предрасудама на италијанском и српском говорном подручју. *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду* књ. XLV–1. 259–274.
- Матић, Александра. 2023. *У огледалу искони (прилог расткологји)*. ФИЛУМ. Крагујевац.
- Marinković, Dušan. 2024. *Nalaženja Stanka Koraća. Otpor institucionalnoj asimilaciji*. Zagreb: SKD Prosvjeta.
- Маџунков, Митко. 2008. На маргинама српско-македонских књижевних веза или о двојној припадности. (Једно појединачно искуство). *Српско-македонске културне и књижевне везе: зборник реферата са међународне научне конференције одржане у Нишу од 15. до 17. новембра 2007*. Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу. Ниш.
- Милановић, Александар. 2008. Напомене о дијалектима у српској књижевности. *Дијалекти и српска књижевност*. Ур. Михаиловић, Мирослав Ц. Књ. заједница „Б. Станковић”. Врање. 41–52.
- Михаиловић, Драгослав. 2008. Погрешна језичка политика. *Дијалекти и српска књижевност*. Ур. Михаиловић, Мирослав Ц. Књижевна заједница „Б. Станковић”. Врање. 7–13.
- Митропан, Петар А. 1936. *Први интелектуалци на Југу. Коста Групчевић*. Штампарија „Јужна Србија”. Скопље.
- Николић, Ненад. 2015. *Проблеми савремене књижевне историје*. Академска књига. Нови Сад.
- Радић, Првослав. 2001. Из историје српског питања у Македонији. Културолошки аспект. *Balkanica XXXII–XXXI*. 227–253.
- Рељић, Митра. 2010. Типови диглосије у савременој језичкој пракси славофоне косметске популације. *Зборник радова са пројекта Истраживања српског језика на Косову и Метохији*, књ. 2. Ур. Букумировић, М. Филозофски факултет Универзитета у Косовској Митровици. Косовска Митровица. 171–188.

- Урошевић, Влада. 1989. За едно пошироко сфакање на националната култура. *Погледи: списание за општествени прашања* 25/1, 95–98.
- Сикимић, Биљана. 2010. Лингвистичка реалност Косова: диглосија и језички империјализам. *Српски језик, књижевност, уметност: зборник радова са међународног научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу* (30–31. X 2009), књ. 2. ФИЛУМ. Крагујевац. 143–152.
- Слијепчевић Бјеливук, Светлана ет ал. 2023. *Појмовник српских лингвистичких термина*. Прометеј. Нови Сад.
<https://www.lingvisticitermini.rs/>
- Sloterdijk, Peter. 2015. *Sfere II. Globusi*. Prev. Petar Zec. Fedon: Beograd.
- Стојановић, Мирољуб. 2008. Историјска условљеност српско-македонских културних и књижевних веза. *Српско-македонске културне и књижевне везе. Зборник реферата са међународне научне конференције одржане у Нишу од 15. до 17. новембра 2007*. Филозофски факултет у Нишу. Ниш. 9–47.
- Трајковић, Татјана. 2013. Ситуациона употреба стандарда код носилаца дијалеката. *Годишњак за српски језик* 13. 549–561.
- Трајковић, Татјана. 2017. Диглосија у српским дијалектима – степен испитаности. *Српски језик, књижевност, уметност: зборник радова са XI међународног научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу* (28–29. X 2016). *(Српски) језик у комуникативној функцији*, књ. 1. ФИЛУМ. Крагујевац. 167–178.
- Цветановић, Владимир. 1997. Основне одлике и развој књижевности Старе Србије крајем деветнаестог и почетком двадесетог века; Новија књижевност Старе Србије до 1918. и књижевност Јужне Србије до Другог светског рата. Е-лаборат пројекта. *Књижевност Старе и Јужне Србије до Другог светског рата: зборник радова*. Ур. Цветановић, Владимир. ИКУМ. Београд. 11–20; 263–269.

KNJIŽEVNA ISTORIJA I KNJIŽEVNA SAVREMENOST KOD ZNAKA PITANJA: O JUŽNIM GRANICAMA SRPSKE KNJIŽEVNOSTI

Sažetak

Na temelju metodološko-interpretativnog rada S. Koraća u referatu postavljamo pitanje srpsko-makedonskih književnih veza kao pitanje dis/kontinuiteta, re/teritorijalizacije književnoistorijskog mišljenja srpske književnosti. Počevši od konfiguracije toposa Stare Srbije, Makedonije u delima srpskih pisaca 20. veka, preko književnog opusa srpskih pisaca u Makedoniji (K. Abrašević, A. Krstić), ali i makedonskih

rođenih na tlu Srbije ili onih koji su objavljivali, stvarali na srpskom jeziku (B. Đuzel, M. Madžunkov), promišlja se o diskurzivnim obrisima ne/moguće dvojedne književnoistorijske sfere, oblikovane diglosivnošću, bilingvizmom i dvadesetovekovnim procesima istorijsko-političke preraspodele. Najzad, kako ostaje opravdano pitanje koliko je štete, a koliko koristi književne istorije za život (književnosti), na primeru stvaralaštva R. Petrovića, D. Mihajlovskog i M. Pavića analiziraćemo elemente poetike književnoistoriografske svesti, arheologije srpsko-makedonske t(r)opologije zajedništva koja nas iznova vraća pitanjima porekla i prepočinjanja u pismu – međusobnom slovesnom dodiru.

Ključne reči: srpska književnost, makedonska književnost, istorija književnosti, književna istorija, dvostruka pripadnost, diglosija

LITERARY HISTORY AND LITERARY PRESENT IN SIGN OF QUESTION: ON THE SOUTHERN BORDERS OF SERBIAN LITERATURE

Summary

Based on the methodological and interpretative work of Stanko Korać, this paper raises the issue of Serbian–Macedonian literary relations as a question of dis/continuity and re/territorialization of literary-historical thinking in the context of Serbian literature. Beginning with the configuration of the topos of “Old Serbia” and Macedonia in the works of 20th-century Serbian writers, and moving through the literary output of Serbian writers in Macedonia (such as K. Abrašević and A. Krstić), as well as Macedonian authors either born in Serbia or those who published and created in the Serbian language (e.g., B. Gjuzel, M. Madžunkov), the paper reflects on the discursive contours of a (non-)viable dual literary-historical sphere, shaped by diglossia, bilingualism, and twentieth-century processes of historical-political redistribution. Ultimately, considering the ever-relevant question of whether literary history is more harmful or beneficial to the life of literature, the paper analyzes, through the example of M. Pavić’s *The Inner Side of the Wind*, elements of a poetics of literary-historiographical consciousness—an archaeology of Serbian–Macedonian (t/r)opologies of togetherness that returns us to the fundamental questions of origin and renewal in writing—through mutual textual contact.

Keywords: Serbian literature, Macedonian literature, literary history, literary historiography, dual affiliation, diglossia